

อัตลักษณ์ที่ปรากฏในบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์

Identities in Provincial Songs by the Suntaraporn Band

จักริน จุลพรหม^{1*}Jakkrin Junlaprom^{1*}

บทคัดย่อ

อัตลักษณ์ที่ปรากฏในบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์ เก็บข้อมูลจากบทเพลงสุนทราภรณ์ ที่มีชื่อจังหวัดปรากฏจำนวน 74 บทเพลง นำมาวิเคราะห์อัตลักษณ์ของจังหวัดโดยจำแนกเป็น 6 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ที่ปรากฏในบทเพลงจังหวัดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ อัตลักษณ์ข้อเท็จจริง คือ นัยสันนิษฐาน (presupposition) และสารรู้แล้ว (Activated) มี 4 ประเภท คือ อาชีพ ภูมิศาสตร์ ความสำคัญของเมือง และ ศิลปะวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ความคิดเห็น มี 2 ประเภท คือ อัตลักษณ์เมือง และอัตลักษณ์คน

การศึกษาอัตลักษณ์ที่ปรากฏในบทเพลงจังหวัดทำให้ทราบกลวิธีในการประพันธ์เนื้อหาเพลงจังหวัด และอัตลักษณ์ของแต่ละจังหวัดในยุคที่มีการประพันธ์บทเพลง นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์บทเพลงปัจจุบันและสื่อประเภทอื่นที่ต้องการนำเสนออัตลักษณ์

คำสำคัญ วงดนตรีสุนทราภรณ์, อัตลักษณ์, เพลงจังหวัด

Abstract

This study, Identities in Provincial Songs by the Suntaraporn Band, collected data from 74 Suntaraporn songs containing provincial names to analyze provincial identities across six regions: Central, Western, Eastern, Northern, Southern, and Northeastern Thailand. The findings reveal that the identities presented in these songs can be categorized into two main groups: 1. Factual Identities-these are based on presupposition and activated knowledge, classified into four types: Occupations, Geography, Urban Significance, Arts and Culture.

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

¹ Assistant Professor, Master of Art Program (Thai language for career) School of Humanities, University of the Thai Chamber of Commerce

* ผู้ประสานงานนิพนธ์ e-mail : jakkrin_jun@utcc.ac.th

2. Opinion-Based Identities. These reflect perceptions and sentiments, classified into two types: City Identity and People's Identity.

Conclusion and Application

The study provides insight into the compositional techniques used to craft provincial narratives and highlights the specific identities of each province during the era the songs were written. Furthermore, these findings serve as a creative framework for contemporary songwriting and other media forms aiming to showcase provincial identities in the modern day

Keywords: The Suntaraporn Band, Identities, Provincial Songs

บทนำ

อัตลักษณ์หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของบุคคล กลุ่มคน หรือสังคม ซึ่งแสดงออกผ่านภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมต่าง ๆ โดยอัตลักษณ์เหล่านี้มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเฉพาะตัวในบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมมาจากบริบททางวัฒนธรรมและสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่แสดงออกผ่านการใช้ภาษา ไม่ว่าจะเป็นคำพูด ภาษาถิ่น หรือภาษาท่าทาง ล้วนแต่เป็นเครื่องมือในการสร้างและแสดงอัตลักษณ์ในแต่ละพื้นที่ เช่น การใช้ภาษาอีสาน ภาษาเหนือ หรือภาษาถิ่นต่าง ๆ ก็ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่ใช้ภาษานั้นอยู่ อัตลักษณ์จึงไม่ใช่แค่สิ่งที่เป็นนามธรรม แต่เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้และสัมผัสได้ผ่านพฤติกรรมและวัฒนธรรม อัตลักษณ์ยังมีลักษณะพลวัต กล่าวคือสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทของเวลาและสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงแก่นของความเป็นตัวตนไว้ได้อย่างมั่นคง อัตลักษณ์จึงเป็นทั้งกระจกสะท้อนตัวตน และเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของบุคคลในสังคม (ศิริพร รักดีผาสุก, 2561)

การแสดงอัตลักษณ์สามารถแสดงได้หลายวิธี เช่น การแต่งกาย การแสดง วัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมถึงภาษาด้วยเช่นกัน เช่น งานวิจัยของงานของ วิชุดา ทองคำกัลยา (2552) แสดงให้เห็น “อำนาจและมรดกทางภาษา” ผ่านชื่อเรือหลวง ซึ่งสื่อถึงการรบ ความเร็ว และการใช้ภาษาชั้นสูง (บาลี สันสกฤต เขมร) เพื่อแสดงนวัตกรรมทางภาษาที่ยังยึดโยงกับความเป็นไทย และงานวิจัยของณัฐวรรณ คำทอง (2557) ที่เน้นอัตลักษณ์ในเชิง “การยอมรับทางสังคมและการค้า” ผ่านชื่อร้านค้า โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายจีน ที่ต้องการแสดงตัวตนเรื่องความร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง เช่นเดียวกัน การแสดงอัตลักษณ์ของจังหวัดต่างๆก็สามารถแสดงผ่านเนื้อหาของบทเพลงสุนทราภรณ์ได้ด้วยเช่นกัน บทความนี้จึงแสดงให้เห็นว่าการสะท้อนอัตลักษณ์ต่างๆของแต่ละจังหวัดผ่านบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจอัตลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้นำเสนอภาพจังหวัดและสถานที่ตลอดจนกลวิธีการนำเสนออัตลักษณ์อีกด้วย

ในสังคมปัจจุบัน วงการดนตรีได้รับอิทธิพลจากวงการธุรกิจไม่มากนักน้อย ผลงานของศิลปินถูกกำหนดและปรุงแต่งให้สามารถ “ขาย” ได้ โดยการวางจุดขายหลายแบบ อาทิ การสร้างบุคลิกของนักร้อง การสร้างรูปแบบเพลงให้สอดคล้องกับภาพลักษณ์ที่ถูกกำหนดไว้ แต่วงดนตรีสุนทราภรณ์เป็นวงดนตรีที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากวงการธุรกิจทำให้การผลิตผลงานเพลงถูกแยกออกจากปัจจัยทางธุรกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนั้นก็มีอาจทำได้ “เต็มปากเต็มคำ” นั้ เพราะยังมีอิทธิพลอื่นที่มีต่อวงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้แก่ นโยบายภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดวงดนตรีในสังกัดของรัฐบาลหลายวงและได้ประพันธ์เพลงเพื่อสนองนโยบาย อาทิ เพลงพุทธศาสน์ไทย เพลงสวมหมวก เป็นต้น กระนั้นก็พบว่าวงดนตรีสุนทราภรณ์ซึ่งเป็นอีกภาคหนึ่งของวงดนตรีกรมโฆษณาการก็ได้ประพันธ์เพลงอื่นๆนอกเหนือจากเพลงที่สนองนโยบายรัฐบาลด้วยเช่นกัน (สมุณธา ศักดิ์ชัยสมบูรณ์, 2540 : 32-34)

ในช่วงเวลาดังกล่าว มีการจัดรูปแบบวงดนตรีที่เรียกว่า “วงบิกแบนด์” หรือ “วงหัตถดนตรี” ขึ้น โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มอบหมายให้ครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นผู้รับผิดชอบการจัดตั้งวงดนตรีกรมโฆษณาการเพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ข่าวสารและสร้างความบันเทิงตามนโยบายของรัฐบาล และได้เริ่มประพันธ์เพลงไทยสากลเพื่อใช้ในความบันเทิงและการเต้นรำลีลาศ โดยนักประพันธ์เพลงเด่นรำที่สำคัญในยุคเฟื่องฟู ได้แก่ หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (2447 -2510) ครูเอื้อ สุนทรสนาน (2453 -2524) ครูนารถ ถาวรบุตร (2448 -2524) ครูล้วน ควั่นธรรม (2455 -2522) เลิศ ประสมทรัพย์ เป็นต้น (กมลธรรม เกื้อบุตร พศ.124-125) จากความเป็นมาดังกล่าว ทำให้วงดนตรีกรมโฆษณาการเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาดนตรีไทยสากลในประเทศไทย โดยยึดปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้การบริหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการให้คนไทยมีค่านิยมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การแต่งกาย การรับประทานอาหาร และความบันเทิงแบบชาวตะวันตก ฯลฯ ให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ หน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าวของวงดนตรีกรมโฆษณาการได้สร้างผลงานเพลงและบุคลากรเป็นจำนวนมาก จนเกิดวงดนตรีลีลาศอื่น ๆ อีกหลายวง ได้แก่ วงสุนทราภรณ์ วงดุริยางค์โยธิน วงคีตะเสวี วงคีตะวัฒน์ วงประสานมิตร วงกรรเกชม วงวายุบุตร วงดนตรีศรฟ้า วงดนตรีลูกฟ้า วงดนตรีลูกทะเล เป็นต้น (สมาน นายน, 2536, น. 31)

ในเวลาต่อมา ครูเอื้อ สุนทรสนานจึงตั้งวงคู่ขนานขึ้นอีกวงหนึ่งเพื่อรับงานที่ว่าจ้างโดยภาคเอกชนและมีครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ตั้งชื่อวงดนตรีใหม่นี้ว่า “วงดนตรีสุนทราภรณ์” เพื่อใช้ในงานที่แสดงในโรงภาพยนตร์และงานทั่วไป ส่วนวงดนตรีกรมโฆษณาการบรรเลงในงานราชการ (วรารุณ สุมาวงศ์ 2529 : 26)

ด้วยเหตุที่วงดนตรีกรมโฆษณาการและวงดนตรีสุนทราภรณ์ได้รับความนิยมยาวนานและผ่านยุคสมัยต่างๆทำให้มีพัฒนาการทางดนตรีและคำร้อง ตลอดจน ผลงานเพลงได้รับใช้สังคมในด้านต่างๆมากมาย ตลอดจนมีโอกาสเข้าร่วมบรรเลงกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆในต่างกรมต่างวาระ ทำให้ต้องประพันธ์เพลงใหม่ๆให้เหมาะสมกับงาน เช่น เพลงในทำนองเต้นรำหรือลีลาศ สำหรับงานลีลาศ, เพลงสถาบันการศึกษา

สำหรับโอกาสสำคัญของสถาบัน อีกทั้งเพลงเกี่ยวกับประเพณีต่างๆอีกด้วย ทำให้บทเพลงของวงดนตรีสุนทราภรณ์แบ่งออกเป็นหลายประเภท อาทิ เพลงปลุกใจและเพลงสดุดี, เพลงสถาบัน, เพลงจากวรรณคดี, เพลงเยาวชน, เพลงเทศกาลและประเพณี, เพลงชาวนาและชาวประมง, เพลงคติธรรม และเพลงปรัชญาชีวิต เป็นต้น (สุวัฒน์ วรดิลก 2537 : 17-21) ผลงานเพลงเหล่านี้ถูกนำมาศึกษาทางวิชาการมากมายในหลายแง่มุม เช่น การศึกษาอุปลักษณ์ผู้หญิงที่ปรากฏในบทเพลงสุนทราภรณ์, การศึกษาความเชื่อที่ปรากฏในบทเพลงสุนทราภรณ์, การศึกษาความเปรียบจากบทเพลงต่างๆ ตลอดจนศึกษากลวิธีการประพันธ์ทำนองและเนื้อหา เป็นต้น การศึกษาเหล่านี้เป็นการศึกษาบทเพลงสุนทราภรณ์ในมุมมองที่แตกต่างกันเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ศิลปะการประพันธ์เนื้อหา ศิลปะการประพันธ์ทำนอง กลวิธีทางภาษา ถ้อยคำและสำนวนเนื้อหาบทเพลงกับสังคมไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ยังมีเพลงอีกประเภทหนึ่ง คือเพลงสถานที่ อันหมายถึงเพลงที่มีเนื้อหาและชื่อบทเพลงเกี่ยวข้องกับสถานที่ต่างๆ เช่น ชื่อจังหวัด ชื่อภูเขา ชื่อแม่น้ำ รวมถึงคำสามัญนามที่ใช้เรียกสถานที่ด้วย เช่น ทะเล ดอย เมืองเหนือ ฯลฯ เป็นบทเพลงที่มีวัตถุประสงค์และเนื้อหาต่างกันแต่ถูกกรอบการประพันธ์เนื้อหาด้วยแนวคิดเชิงภูมิศาสตร์ ทำให้มีกลวิธีทางภาษา, โครงสร้างของเนื้อหา และท่วงทำนองที่ต่างกัน บางบทเพลงนำสถานที่มาผูกโยงกับอารมณ์ความรู้สึก (หัวหินสิ้นมนต์รัก ขับร้องโดยชวลี ช่างวิทย์) บางบทเพลงจงใจให้ประชาชนย้ายถิ่นฐานไปตั้งรกรากในที่อื่น (เพลงถิ่นไทยงาม ขับร้องโดยบุษยา รังสี) บางบทเพลงบรรยายลักษณะภูมิศาสตร์ (เพลงภูกระดึง ขับร้องโดยมณฑนา โมรากุล) บางบทเพลงเล่าประวัติความเป็นมาของสถานที่ (เพลงวังบัวบาน ขับร้องโดยมณฑนา โมรากุล) เป็นต้น

นอกจากนี้ เพลงสถานที่ได้ทำหน้าที่บันทึกเรื่องราวของสังคมไทยในหลายแง่มุม เช่น การอพยพย้ายถิ่น การเปิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ตลอดจนการบันทึกประวัติและตำนานของพื้นที่ต่างๆแล้ว ยังเป็นตัวอย่งกลวิธีการประพันธ์เพลงที่เกี่ยวกับสถานที่ในช่วงเวลาดังกล่าวอีกด้วย บทเพลงสถานที่สามารถจำแนกเป็นกลุ่มย่อยได้หลายกลุ่ม ได้แก่ เพลงที่กล่าวถึงจังหวัด เพลงที่กล่าวถึงอำเภอ เพลงที่กล่าวถึงลักษณะภูมิศาสตร์ เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาบทเพลงสถานที่หมวดใดหมวดหนึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายและสาระที่นักประพันธ์ต้องการสื่อสารได้ชัดเจน จึงให้ความสนใจศึกษาบทเพลงสถานที่เฉพาะที่มีชื่อจังหวัดในประเทศไทยปรากฏซึ่งจะเรียกว่า บทเพลงจังหวัด โดยเฉพาะการแสดงอัตลักษณ์ของจังหวัดและภาคต่อไป

ทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์ของการตั้งชื่อในบริบทต่างๆ ของไทยจากแหล่งข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

1. อัตลักษณ์ในชื่อเมืองและชุมชน

ธีระวัฒน์ แส่นคำ (2558) ศึกษาเกี่ยวกับเมืองหนองบัวลำภู พบว่าการตั้งชื่อสะท้อนอัตลักษณ์หลายด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ ที่สะท้อนสภาพธรรมชาติ (เช่น ชื่อหนองบัว) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับภาษาบาลีและพุทธศาสนา และ อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และการเมือง ที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของอำนาจและการพยายามเป็นอิสระ นอกจากนี้ยังพบ อัตลักษณ์จากการรวมชุมชน เช่น ชื่อ "หนองบัวลำภู" ที่เกิดจากการรวมชื่อสองหมู่บ้านเพื่อแสดงพลังทางสังคม

2. อัตลักษณ์ในชื่อเรือประเภทต่างๆ

กฤติกา ชูผล (2552) ศึกษาชื่อเรือประมง ซึ่งพบว่าชื่อเรือเป็นเครื่องมือสร้างและรักษาวัฒนธรรมของ "คนน้ำ" โดยจำแนกตามประเภทเรือได้ดังนี้ เรือประมง เน้นอัตลักษณ์ทางครอบครัว (การใช้ชื่อลูกหรือภรรยา) อัตลักษณ์ทางศาสนาและความเชื่อ (ชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อการคุ้มครอง) และ อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจและความหวัง (ชื่อที่สื่อถึงโชคลาภและความมั่งคั่ง เช่น โชคทองคำ) ในขณะที่ยพรเพ็ญ เหล็กดีพิเศษ และอรพัช บวรรักษา (2559) ศึกษาชื่อเรือยาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าชื่อเรือสะท้อนความเชื่อเรื่อง แม่นางและผีปอบ ซึ่งเป็นจิตวิญญาณท้องถิ่นที่ปกป้องชุมชน รวมถึง อัตลักษณ์ที่เป็นสิริมงคล และความผูกพันกับธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน วิชุดา ทองคำกัลยา (2552) ศึกษาชื่อเรือหลวงโดยมุ่งเน้น อัตลักษณ์ด้านอำนาจและการรบ ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การอ้างอิงตัวละครในวรรณคดี และการสะท้อนยุคสมัยของประเทศ

3. อัตลักษณ์ในชื่อวัด นฤมล ตุงคะโหด (2547) ได้จำแนกอัตลักษณ์ในชื่อวัดไว้อย่างละเอียดถึง 12 กลุ่ม โดยกลุ่มที่สำคัญ ได้แก่ ด้านธรรมชาติและพืช เช่น วัดจันทรมโสธร หรือวัดปทุมคงคา ด้านบุคคลและสถาบัน การแสดงความเคารพต่อบุคคลสำคัญหรือราชสำนัก ด้านความเชื่อและจริยธรรม ชื่อที่สื่อถึงเทพเจ้า (วัดเทพธิดา) หรือความดีงาม (วัดสุธรรมวดี) ด้านสิริมงคลและชัยชนะ เช่น วัดชัยมงคล เพื่อแสดงภาพลักษณ์ในความรุ่งเรือง

4. ในด้านอัตลักษณ์ในชื่อธุรกิจและการค้า การตั้งชื่อร้านค้ามีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ที่ต่างกันไป งานวิจัยของณัฐวรรณ คำทอง (2557) ที่เน้นอัตลักษณ์ในเชิง “การยอมรับทางสังคมและการค้า” ผ่านชื่อร้านค้า โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายจีน ที่ต้องการแสดงตัวตนเรื่องความร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง โดยชื่อร้านค้าในสำเพ็งแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกชื่อร้านค้าส่วนใหญ่เป็นภาษาจีน เช่น เทียนอันตั้ง ช่วงที่สองชื่อร้านมีสัดส่วนภาษาไทยมากขึ้น เช่น เจริญการค้าพี่น้อง และในช่วงที่สาม ชื่อร้านค้าใช้ภาษาไทยมากกว่าภาษาจีน เช่น สามพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนี้ การตั้งชื่อ ยังเปลี่ยนไปตามค่านิยม

ทางสังคมอีกด้วย เช่น ค่านิยมความนิยมชมชอบ เป็นค่านิยมที่ได้รับความสนใจในช่วงยุคที่ 1 และ 2 แต่เมื่อเปลี่ยนเป็นยุคที่ 3 ค่านิยมเกี่ยวกับการค้าได้รับความนิยมมากที่สุด เป็นต้น นอกจากนี้ในด้านความเชื่อพบว่า ยุคแรก ชื่อร้านค้าเน้นความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อไทย-จีน ยุคต่อมาเริ่มใช้ภาษาไทยเพื่อแสดงอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและครอบครัว และมีการใช้ภาษาอังกฤษในยุคปัจจุบันเพื่อสะท้อน ความเป็นสากลและความทันสมัย อัตลักษณ์เชิงธุรกิจ การเลือกซื้อที่เน้นประเภสินค้าและคุณภาพเพื่อประโยชน์ทางการค้า

โดยสรุป อัตลักษณ์ที่ปรากฏในชื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่หรือสิ่งของ มิได้หยุดนิ่งแต่มีการเปลี่ยนแปลงตามแรงกระตุ้นทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยมีรากฐานสำคัญมาจากความเชื่อ ศาสนา และสายสัมพันธ์ในครอบครัว

วัตถุประสงค์

ศึกษาอัตลักษณ์ที่ปรากฏในบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์

นิยามศัพท์

บทเพลงจังหวัด หมายถึงบทเพลงที่มีชื่อจังหวัดในประเทศไทยปรากฏอยู่ในชื่อเพลง ซึ่งประพันธ์ บรรเลง และเผยแพร่ โดยวงดนตรีสุนทราภรณ์

อัตลักษณ์ หมายถึงลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของจังหวัด เช่น ความเก่าแก่ อาชีพ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาอัตลักษณ์ที่ปรากฏในเนื้อหาของบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์จำนวน 74 เพลงที่ปรากฏใน website คนรักสุนทราภรณ์ ตั้งแต่เผยแพร่ครั้งแรก เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2545 – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2566 โดยชื่อจังหวัดจะต้องปรากฏในชื่อเพลงเท่านั้น แม้เพลงใดมีเนื้อหาเกี่ยวกับจังหวัดแต่ไม่ปรากฏชื่อจังหวัดในชื่อเพลงก็จะไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษา เพลงที่นำมาศึกษาจำนวน 74 เพลง แบ่งได้เป็นรายภาคได้ 6 กลุ่ม คือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยเริ่มจากการเก็บข้อมูลบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์โดยคัดเนื้อหาเฉพาะการแสดงอัตลักษณ์ของจังหวัด เช่น ประวัติศาสตร์ สถานที่ท่องเที่ยว อาชีพ เป็นต้น จากนั้นศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาอัตลักษณ์จากข้อมูลที่หลากหลาย เช่น ชื่อร้านค้า ชื่อเรือ ชื่อหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจความหมายและประเภทของอัตลักษณ์ตลอดจนวิธีการศึกษาอัตลักษณ์ แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาอัตลักษณ์จังหวัดที่ปรากฏในบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ผู้วิจัยพบว่าแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1 อัตลักษณ์ข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่นำข้อมูลเท็จจริงซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม หรือสาธารณะแล้ว (Activated) บรรจุในบทเพลง ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่ทำมาแล้วในความคิดของผู้ฟัง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ภาคเหนือของประเทศไทย มีอากาศหนาว มีภูเขาและแม่น้ำ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง นัยสันนิษฐานและสารรู้แล้วถูกนำมาสร้างอัตลักษณ์ในบทเพลงด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม เป็นต้น อัตลักษณ์เหล่านี้เป็นที่ยอมรับและเข้าใจตรงกันทั้งนักประพันธ์เพลงผู้ฟัง นอกจากนี้อัตลักษณ์ข้อเท็จจริงอาจเกิดจากข้อมูลประเภทยสันนิษฐาน (presupposition) คือ เมื่อใช้คำใดคำหนึ่งผู้ฟังจะมีแนวโน้มเชื่อมโยงความหมายไปยังอีกคำหนึ่ง เมื่อใช้คำว่าขจี ผู้ฟังจะรับรู้ถึงสีเขียว-ป่าไม้-พืชพรรณ และความร่มรื่นอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นั้นๆ ดังตัวอย่าง เพลงสวรรค์จันทบุรี มีเนื้อหาวว่า “โอ้จันทบุรีเมืองมณีขจีจรัส” ในที่นี้ ขจี แทนสีเขียวขจีของป่าไม้ เมืองจันทบุรีจึงอุดมด้วยอัญมณีและป่าไม้ การบรรจุถ้อยคำเหล่านี้ในบทเพลงจึงทำหน้าที่ย้ำเตือนความทรงจำและเน้นให้กลายเป็นอัตลักษณ์ประจำจังหวัด 2 อัตลักษณ์ความคิดเห็น เป็นอัตลักษณ์ที่มาจากมุมมองของนักประพันธ์ต่อจังหวัดนั้นๆ เช่น จังหวัดในภาคเหนือมีสาวงาม จังหวัดราชบุรีเป็นเมืองคนดี และนำมาบรรจุไว้ จึงไม่อาจเป็นข้อยุติได้ว่าเป็นจริงหรือไม่ เช่น เพลงกาญจนบุรี ชาวเมืองกาญจน์ล้ำราญ บานจิตใจ หมั่นเพียรทั่วไป หทัยมั่นรักเกลียวกลม ถิ่นทอง ของเมืองกาญจน์ รื่นรมย์ มองทุกอย่างเย็นร่มอุดม สมเป็นถิ่นกาญจน์ ความสุขสำราญและความร่มเย็นที่นักประพันธ์เพลงบรรจุในบทเพลงเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากการตีความของ

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของเพลงจังหวัดสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) อัตลักษณ์ข้อเท็จจริง เป็นลักษณะเด่นที่เข้าใจตรงกันว่าเป็นจุดเด่นของจังหวัด เช่น สถานที่สำคัญ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และอาชีพ เป็นต้น จำแนกตามประเภทของอัตลักษณ์ได้ดังนี้

1.1 อัตลักษณ์ด้านอาชีพ ประกอบไปด้วย เกษตรกรรม ประมง ค้าขายอัญมณี เป็นต้น ซึ่งปรากฏในบทเพลงจังหวัดของทุกภาค โดยแยกรายภาคได้ดังนี้

1.1.1 ภาคเหนือ อาชีพที่ถูกลำเสนอ ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม เช่น สวนส้ม (เพลงแพร่เมืองงาม) ส้มเขียวหวาน และมะขามหวาน (เพลงเพชรบูรณ์) ยาสูบ (เพลงนครน่าน) ลางสาด (เพลงอุดรดิษฐ์เมืองงาม) ป่าไม้ (เพลงอุดรดิษฐ์แดนฝัน) อาชีพอุตสาหกรรมท้องถิ่น เช่น การทำร่ม (เพลงเชียงใหม่เมืองงาม)

1.1.2 ภาคตะวันออก อาชีพที่ถูกลำเสนอ ได้แก่ เกษตรกรรม คือ ทำนา (เพลงปราจีนรุ่งเรือง) และอาชีพเกี่ยวกับอัญมณี (เพลงสวรรค์จันทบุรี)

1.1.3 ภาคตะวันตก อาชีพที่ถูกลำเสนอ ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม คือ ปลูกข้าว และทำนาบัว (เพลงราชบุรีที่รัก)

1.1.4 ภาคกลาง อาชีพที่ถูกลำเสนอ ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม คือ ปลูกส้ม มะพร้าว ฝ้าย ถั่ว พริก (เพลงนครปฐม) และอาชีพประมง (เพลงสมุทรสาคร)

1.1.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่ไม่มีการนำเสนออาชีพ

1.1.6 ภาคใต้ อาชีพที่ถูกลำเลียง ได้แก่ การทำเหมืองแร่ และปลูกยาง (เพลงภูเก็ตเมืองงาม)

จากผลการวิจัยพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคเดียวที่บทเพลงไม่ได้กล่าวถึงอาชีพ ขณะที่ภาคเหนือและภาคกลาง เป็นภาคที่มีการกล่าวถึงอาชีพมากกว่าภาคอื่น ทำให้เห็นความหลากหลายของอาชีพในแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกัน

1.2 อัตลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์ เนื่องจากบางภูมิภาคมีภูมิศาสตร์ที่สวยงาม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ทำให้นักประพันธ์เพลงนำข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์มาบรรจุในบทเพลง ดังนี้

1.2.1 ภาคเหนือ ด้วยเหตุที่ภาคเหนือเป็นภาคที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลายและสวยงาม ตลอดจนมีอากาศเย็นสบาย บทเพลงจึงนำเสนออัตลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์จำนวนมากและหลายมิติ ได้แก่ ด้านอากาศเย็นสบาย (เพลงเชียงใหม่เมืองงาม) ด้านลำน้ำ หาดแม่ปิง แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่าน (เพลงกำแพงเพชรแดนสวรรค์และเพลงพิษณุโลก) แก่งซอง (เพลงพิษณุโลก) น้ำตกคลองลาน (เพลงกำแพงเพชรแดนสวรรค์) ภูเขาและถ้ำ ได้แก่ ถ้ำผาป้อม (เพลงกำแพงเพชรแดนสวรรค์) ถ้ำเชียงดาว (เพลงเชียงใหม่เมืองงาม) ถ้ำผาไท (เพลงงามลำปางเขลางค์นคร)

1.2.2 ภาคตะวันออก บทเพลงนำเสนอหาดทราย (เพลงระยองแคว้นแดนไทย) น้ำตกพลิ้ว (เพลงสวรรค์จันทบุรี) เขาวง (เพลงระยองแคว้นไทยงาม)

1.2.3 ภาคตะวันตก ภาคตะวันตกเป็นภาคที่มีภูมิประเทศที่มีทั้งเขา แม่น้ำ และทะเล ทำให้การนำเสนออัตลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์ของภาคตะวันตกมีความหลากหลายและมาก ได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง (เพลงราชบุรีศรีวิภา) ภูเขา-เขาหลวง,เขาวัง (เพลงเพชรบุรีแดนใจ) ถ้ำ-ถ้ำจอมพล (เพลงราชบุรีที่รัก) ถ้ำเอราวัณและถ้ำดาวดึงส์ (เพลงกาญจนบุรีศรีสยาม) น้ำตกไทรโยคและน้ำตกเอราวัณ (เพลงกาญจนบุรีศรีสยาม) แก่งกระจาน (เพลงเพชรบุรีแดนใจ)

1.2.4 ภาคกลาง การนำเสนออัตลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ของเพลงภาคกลาง เน้นความสำคัญเรื่องแม่น้ำและบึง ได้แก่ แม่น้ำท่าจีน (เพลงสมุทรสาคร) แม่น้ำป่าสัก (เพลงราชบุรีสัมพันธ์) แม่น้ำเจ้าพระยา (เพลงกรุงเทพฯราตรีและเพลงนี้แหละกรุงเทพฯ)

1.2.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อัตลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือปรากฏ 3 สถานที่ ได้แก่ ลำตะคอง (เพลงราชสีมาแห่งความหลัง) แก่งสะพือ (เพลงอุบลเมืองงาม) แม่น้ำชี (เพลงยโสธร)

1.2.6 ภาคใต้ อัตลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์ของภาคใต้นำเสนอชายหาด ทะเล และเกาะ ได้แก่ หาดสุรินทร์ หาดราไว (เพลงภูเก็ตเมืองงาม) น้ำตกกระโรม (เพลงมาร์ชนครศรีธรรมราช) เขาอกทะลุ, เขาอ้อ (เพลงพัทลุงเมืองงาม) เขาพิงกัน (เพลงพังงาลาวัลย์) เขาฤๅษี (เพลงปัตตานีเมืองงาม) เขาช่องกระจก (เพลงประจวบมิ่งขวัญ) ทะเลสาบลำปำ (เพลงพัทลุงเมืองงาม) แหลมสิงห์ (เพลงเพชรภูเก็ต) อ่าวมะนาว (เพลงประจวบมิ่งขวัญ) เกาะปันหยี เกาะแก้วกาญจน์ (เพลงพังงาลาวัลย์) คลองวาฬ (เพลงประจวบมิ่งขวัญ)

อัตลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกนำมาเสนอในบทเพลงเพื่อสะท้อนความหลากหลายและแตกต่างของแต่ละภูมิภาค เช่น ภาคตะวันตกและภาคใต้ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นเอกลักษณ์คือมีภูเขา น้ำตก ทะเล และชายหาด ถูกนำมาเสนอในบทเพลงถึงความสวยงาม

1.3 อัตลักษณ์ด้านความสำคัญของเมือง เช่น เป็นเมืองที่สวยงาม เป็นประตูสู่ภูมิภาค เป็นต้น
ดังนี้

1.3.1 ภาคเหนือ อัตลักษณ์เมืองที่ถูกนำเสนอผ่านบทเพลงจังหวัดภาคเหนือ แบ่งได้เป็น 6 ประเด็น คือ

เมืองโบราณ (เพลงมาร์ชกำแพงเพชร)

เมืองสวยงาม (เพลงเมืองงามกำแพงเพชร, เพลงพิจิตรเมืองงาม)

เมืองอุดมสมบูรณ์ (เพลงมาร์ชกำแพงเพชร)

เมืองที่มีบุคคลสำคัญ เช่น พระเจ้าเสือ (เพลงพิจิตรเมืองงาม) , เมืองบิดาของศรีปราชญ์ (เพลงพิจิตรเมืองงาม)

เมืองที่มีความร่มเย็น/มีความสุข (เพลงลาทีเพชรบูรณ์)

เมืองศาสนา (เพลงงามลำปางเขลางค์นคร)

1.3.2 ภาคตะวันออก บทเพลงจังหวัดภาคตะวันออกกล่าวถึงอัตลักษณ์ของเมือง 2 ประการ คือ เมืองเก่า (จันทบุรีพันปี) และเมืองที่มีอัญมณี (เพลงเมืองจันทน์นิมิตงาม)

1.3.3 ภาคตะวันตก เนื่องจากภาคตะวันตกเป็นภาคที่มีเมืองเก่าและมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตหลายเมือง ทำให้บทเพลงจังหวัดเสนอภาพของเมืองหลายมิติ ได้แก่

เมืองโบราณ (เพลงกาญจนบุรี)

เมืองที่ศึกษาสงคราม (เพลงกาญจนบุรี) (เพลงสมุทรสงคราม)

เมืองสวยงาม (เพลงสมุทรสงคราม)

เมืองที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (เพลงสมุทรสงคราม)

เมืองหน้าด่านสำคัญ (เพลงสวรรคบ้านบึง สหมณฑลราชบุรี)

1.3.4 ภาคกลาง อัตลักษณ์เมืองของบทเพลงจังหวัดภาคกลางสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรือง มีอาคารทันสมัยและสวยงาม และเป็นเมืองที่ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่

เมืองสวยงามราวสวรรค์ ดุจแดนดาว มีความสง่า และมีอาคารสวยหรู (เพลงรำวงเพลงรักชาวอุทัย, เพลงฟ้ากรุงเทพฯ, เพลงนี้แหละกรุงเทพฯ, เพลงกรุงเทพฯราตรี,

เมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน (เพลงสมุทรสาคร)

เมืองที่มีศิลปวัฒนธรรม (เพลงสาวสุพรรณ)

เมืองที่เกี่ยวข้องกับบรรพชน (เพลงสมุทรสาคร) (เพลงชัยนาท)

เมืองที่มีความใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (เพลงอุทัยธานีศรีเมือง)

เมืองที่มีความสุข (เพลงอุทัยธานีศรีเมือง) (เพลงนครสวรรค์हरษา)

1.3.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่แสดงอัตลักษณ์ของเมืองที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและบุคคลสำคัญ เช่น เมืองเก่า/เมืองหน้าด่าน (เพลงบุรีรัมย์ เพลงนครราชสีมา) เมืองช้าง (เพลงมนต์รัก มนต์สุรินทร์) เมืองหญิงกล้า (เพลงนครราชสีมา) เมืองธรรม (เพลงกาฬสินธุ์) แสดงอัตลักษณ์เมืองเก่า เช่น เพลง บุรีรัมย์, แสดงอัตลักษณ์เมืองสำคัญ เช่น เพลงนครราชสีมา (เป็นเมืองหน้าด่าน)

1.3.6 ภาคใต้ เป็นภาคที่แสดงภาพอัตลักษณ์ของเมืองเป็นเมืองที่สวยงาม และมีความสุข เช่น เมืองสวยงาม (เพลงศรีตรัง, เพลงพังงาลาวันย์) (เพลงสุราษฎร์ธานีศรีไพรท) เมืองแห่งความสุข/ร่มรื่น (เพลงสุราษฎร์ ธานีศรีไพรท, เพลงพังงาลาวันย์) เมืองเจริญรุ่งเรือง (เพลงมาร์ชจังหวัดสุราษฎร์ธานี) เมืองอุดมสมบูรณ์ (เพลงมาร์ช จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

จุดเด่นของอัตลักษณ์ด้านเมืองคือภาพความงาม ความอุดมสมบูรณ์ ความสุข ของเมือง และเมืองที่มี ศีลธรรมสงบสุข เป็นภาพที่ถูกนำมาสร้างอัตลักษณ์ของเมืองทุกภาคซึ่งนอกจากส่งเสริมให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว แล้วในยุคของการย้ายถิ่นฐานเพื่อสร้างชุมชนใหม่หรือนิคมใหม่ การสร้างอัตลักษณ์เมืองดังกล่าวช่วยให้มีการย้าย ถิ่นมากขึ้น

1.4 อัตลักษณ์ด้านศิลปะและวัฒนธรรม

1.4.1 ภาคเหนือ เป็นภาคที่มีราชอาณาจักรมาก่อน ทำให้มีการสั่งสมศิลปวัฒนธรรมและสืบทอดมายาวนาน ทำให้แสดงอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมหลากหลาย ได้แก่

อัตลักษณ์ด้านศาสนสถานสำคัญ เช่น วัดพระธาตุ (เพลงเมืองงามกำแพงเพชร) พระธาตุแช่แห้ง (เพลงนครน่าน) วัดเจดีย์ขาว (เพลงงามลำปางเขลางค์นคร) วัดชมพู (เพลงกำแพงเพชรแดนสวรรค์)

อัตลักษณ์ด้านบุคคลสำคัญ เช่น พระนางจามเทวี (เพลงเชียงใหม่เมืองงาม) พระเจ้าประทุมพา (เพลงงามลำปางเขลางค์นคร) หลวงพ่อเงินวัดบางคลาน (เพลงพิจิตรเมืองงาม)

1.4.2 ภาคตะวันออก เป็นภาคที่ไม่มีการสื่อสารอัตลักษณ์ด้านศิลปะและวัฒนธรรมผ่านบทเพลง จังหวัด

1.4.3 ภาคตะวันตก แสดงอัตลักษณ์ด้านวรรณกรรม เช่น วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน (เพลงรำวงเมืองกาญจน์บ้านขุนแผน)

1.4.4 ภาคกลาง แสดงอัตลักษณ์ด้านวรรณกรรม เช่น วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน (เพลงสาวสุพรรณ) แลแสดงอัตลักษณ์ด้านประเพณี เช่น การดำน้ำสามครั้งแล้วจะพบคู่ครอง (เพลงรำวงเพลงรักชาวอุทัย)

1.4.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงอัตลักษณ์ด้านศิลปะวัฒนธรรม เช่น งานช้าง (เพลงรุ่งสุรินทร์) บุญบั้งไฟ (เพลงยโสธร) งานสงกรานต์ (เพลงยโสธร) เรือมอญ (เพลงมนต์รักมนต์สุรินทร์) แสดงอัตลักษณ์ด้านความเชื่อและศาสนสถาน เช่น ปราสาทพิมาย (เพลงราชสีมาแห่งความหลัง) พระพุทธรูปทพนมดิน (เพลงรุ่งสุรินทร์) พระธาตุก่องข้าวน้อย (เพลงยโสธร) ปราสาทพนมรุ้ง (เพลงบุรีรัมย์)

1.4.6 ภาคใต้ แสดงอัตลักษณ์ด้านบุคคลสำคัญ ได้แก่ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ในเพลงชุมพรเขตสวรรค์ หลวงปู่ทวดและเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ในเพลงปัตตานีเมืองงาม หลวงพ่อแช่มวัดคลอง เพลงภูเก็ต

เมืองงาม แสดงอัตลักษณ์ด้านศาสนา เช่น มัสยิดกรือเซะ ในเพลงปัตตานีเมืองงาม แสดงอัตลักษณ์ด้านศิลปะวัฒนธรรม เช่น มโนราห์ ในเพลงพัทลุงเมืองงาม

อัตลักษณ์ด้านศิลปะและวัฒนธรรมรวมถึงบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ สะท้อนความผูกพันกับท้องถิ่นและยกย่องบุคคลสำคัญในแต่ละชุมชนซึ่งเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชนอีกด้วย

2. อัตลักษณ์ความคิดเห็น เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดที่นักประพันธ์เพลงบรรจุความคิดเห็น/ความรู้สึกของตน ซึ่งอาจนับว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกมองจาก “คนนอก” แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นได้แก่

2.1 อัตลักษณ์ด้านเมือง แตกต่างจากอัตลักษณ์ข้อเท็จจริงด้านเมือง ที่อัตลักษณ์ข้อเท็จจริงด้านเมืองเน้นข้อมูลกายภาพและประวัติศาสตร์ แต่อัตลักษณ์ความคิดเห็นด้านเมืองมุ่งเสนอมุมมองผ่านความคิดเห็นและความรู้สึกของนักประพันธ์เพลง เช่น เมืองสงบ เมืองแห่งความสุข เมืองรุ่งเรือง เมืองรื่นรมย์ ดังนี้

2.1.1 ภาคเหนือ แสดงอัตลักษณ์เมืองที่สวยงาม เช่น เพลงเมืองงามกำแพงเพชร เพลงพิจิตรเมืองงาม (เมืองงามราวทิวคำสร้าง) เพลงเชียงใหม่เมืองงาม เพลงอุตรดิตถ์เมืองงาม (สวยเหมือนวิมาน) เพลงอุตรดิตถ์แดนฝัน (สวยงามเหมือนเมืองพรหม) เพลงร่วงกำแพงเพชร (กำแพงเพชรเป็นเมืองใหญ่)

2.1.2 ภาคตะวันออก แสดงอัตลักษณ์ความเป็นเมืองแห่งความร่ำรวย เช่น เพลงร่วงหมู่เราชาวระยอง

2.1.3 ภาคตะวันตก แสดงอัตลักษณ์ความเป็นเมืองงามราวทิวคำสร้าง เช่น เพลงเพชรบุรีแดนใจ เมืองที่มีทรัพย์สิน เช่น เพลงราชบุรีที่รัก หรือแสดงอัตลักษณ์เมืองสวยราวสวรรค์/เมืองสวยงาม เช่น เพลงกาญจนบุรีศรีสยาม เพลงราชบุรีศรีวิภา เมืองสมุทรสงคราม แสดงอัตลักษณ์เมืองกว้างใหญ่ เช่น เพลงกาญจนบุรีศรีสยาม, แสดงอัตลักษณ์เมืองโบราณ เช่น เพลงกาญจนบุรี, แสดงอัตลักษณ์เมืองที่ทำการสงคราม เช่น เพลงสมุทรสงคราม, แสดงอัตลักษณ์เมืองแห่งเกียรติยศ เช่น เมืองสมุทรสงคราม, แสดงอัตลักษณ์เมืองพุทธ/เมืองศีลธรรม เช่น เพลงราชบุรีศรีวิภา, แสดงอัตลักษณ์เมืองหน้าด่านที่มีความสำคัญ เช่น เมืองสมุทรสงคราม

เมืองที่มีศักดิ์ศรี เช่น เมืองสมุทรสงคราม และแสดงอัตลักษณ์เมืองแห่งความสุข เช่น เพลงราชบุรีที่รัก, เมืองธรรมะ (เพลงเพชรบุรีแดนใจ) (เพลงราชบุรีศรีวิภา), เมืองคนดี (เพลงราชบุรีที่รัก), เมืองคนสวย (เพลงราชบุรีที่รัก)

2.1.4 ภาคกลาง แสดงอัตลักษณ์เมืองสวยงาม เช่น เพลงอุทัยธานี เพลงอภัยพิจิตร แสดงอัตลักษณ์เมืองอุดมสมบูรณ์ เช่น เพลงอุทัยธานี เพลงสมุทรสาคร แสดงอัตลักษณ์เมืองที่มีประวัติศาสตร์ เช่น เพลงสมุทรสาคร แสดงอัตลักษณ์เมืองที่เทิดทูนพระมหากษัตริย์ เช่น เพลงอุทัยธานีศรีเมือง, แสดงอัตลักษณ์เมืองสวย เช่น เพลงร่วงเพลงรักชาวอุทัย (สวยราวสวรรค์) ฟากกรุงเทพ (สวยเหมือนแดนดาว) นีแหละกรุงเทพ (เมืองที่มีความสง่างาม) เพลงกรุงเทพราตรี, แสดงอัตลักษณ์เมืองแห่งความสุข เช่น เพลงนครสวรรค์พรรษา, แสดงอัตลักษณ์เมืองที่บรรพชนพลีชีพ เช่น เพลงชัยนาท

2.1.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงอัตลักษณ์เมืองธรรมะ เช่น เพลงกาฬสินธุ์

2.1.6 ภาคใต้ แสดงอัตลักษณ์เมืองสวยงาม เช่น เพลงตะลุงโนราห์โนรีศรีธรรมราช เพลงศรีตรัง เพลงสุราษฎร์ธานีศรีไพร เพลงมาร์ชนครศรีธรรมราช (งามเหมือนเมืองทิวคำ) เพชรภูเก็ต (สวยเหมือนเพชร) เพลง

พังงาลาวัณย์ (สวयीร์นรมย์) เพลงราชภูธรธานีศรีไผท, แสดงอัตลักษณ์เมืองแห่งความสุข เช่น เพลงราชภูธรธานีศรีไผท, แสดงอัตลักษณ์เมืองศาสนา เช่น เพลงมาร์ชนครศรีธรรมราช (เมืองพระเมืองพุทธ), แสดงอัตลักษณ์เมืองรุ่งเรือง เช่น เพลงมาร์ชจังหวัดสุราษฎร์ธานี

2.2 อัตลักษณ์ความคิดเห็นด้านคน เช่น เมืองคนกล้า เมืองคนสวย เมืองศีลธรรม แบ่งตามภาคได้ดังนี้

2.2.1 ภาคเหนือ แสดงอัตลักษณ์เมืองคนสวย เช่น เชียงใหม่เมืองงาม เพลงกำแพงเพชรแดนสวรรค์ เพลงอุตรดิตถ์เมืองงาม เพลงงามลำปางเขลางค์นคร, แสดงอัตลักษณ์คนมีศีลธรรม เพลงแพร่เมืองงาม เพลงนครน่าน, แสดงอัตลักษณ์อาชีพสุจริต เพลงงามลำปางเขลางค์นคร เพลงกำแพงเพชรแดนสวรรค์ (ผู้ชายมีความขยัน), แสดงอัตลักษณ์นิสัยกล้าหาญ เช่น มาร์ชอุตรดิตถ์ เพลงงามลำปางเขลางค์นคร (เมืองคนกล้ารักษาเมือง), แสดงอัตลักษณ์คนมีจิตใจงาม เพลงนครน่าน, แสดงอัตลักษณ์สามัคคี นครน่าน, แสดงอัตลักษณ์เทิดทูนสถาบัน มาร์ชกำแพงเพชร

2.2.2 ภาคตะวันออก แสดงอัตลักษณ์เมืองที่มีหญิงงาม เช่น เพลง สวรรค์จันทบุรี

2.2.3 ภาคตะวันตก แสดงอัตลักษณ์เมืองมีชายหญิงหล่อและสวย เช่น เพลงเพชรบุรีแดนใจ, แสดงอัตลักษณ์เมืองคนดี เช่น เพลงราชบุรีที่รัก เพลงราชบุรีศรีวิภา, แสดงอัตลักษณ์เมืองศีลธรรม/พุทธศาสนา เช่น เพลงราชบุรีศรีวิภา, แสดงอัตลักษณ์เมืองคนสวย เช่น เพลงราชบุรีศรีวิภา เพลงราชบุรีที่รัก, แสดงอัตลักษณ์เมืองคนขยัน เช่น เพลงสมุทรสงคราม

2.2.4 ภาคกลาง แสดงอัตลักษณ์เมืองของคนดี เช่น เพลงอุทัยธานี (มีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส), แสดงอัตลักษณ์เมืองกุลสตรี เช่น เพลงสาวสุพรรณ, แสดงอัตลักษณ์คนสวย เช่น เพลงสาวสุพรรณ, แสดงอัตลักษณ์คนมีความรักสามัคคี เช่น เพลงรำวงสมุทรสาครสัมพันธ์

2.2.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงอัตลักษณ์เมืองคนดี เช่น เมืองอุบลเมืองงาม, แสดงอัตลักษณ์เมืองที่มีเอกลักษณ์ เช่น เพลงมนต์รักมณฑลสุรินทร์ (เมืองช้าง) นครราชสีมา (เมืองหญิงกล้า), แสดงอัตลักษณ์เมืองคนสวย เช่น เพลงมนต์รักมณฑลสุรินทร์

2.2.6 ภาคใต้ แสดงอัตลักษณ์เมืองคนขยัน เช่น เพลงมาร์ชนครศรีธรรมราช เพลงมาร์ชจังหวัดสุราษฎร์ธานี, แสดงอัตลักษณ์เมืองหญิงสวย เช่น เพลงภูเก็ตเมืองงาม เพลงตะลุมพุกโนรีศรีธรรมราช, แสดงอัตลักษณ์เมืองคนขยัน เช่น เพลงมาร์ชจังหวัดสุราษฎร์ธานี, แสดงอัตลักษณ์เมืองคนกตัญญู เช่น เพลงมาร์ชจังหวัดสุราษฎร์ธานี, แสดงอัตลักษณ์เมืองคนรักแผ่นดิน เช่น เพลงมาร์ชจังหวัดสุราษฎร์ธานี

นักประพันธ์เพลงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์เมืองและคนในภาคต่างๆ ด้วยมุมมองความงาม ความดี ความสวย ความขยัน โดยมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด และศีลธรรมเป็นกรอบความคิดสำคัญ สะท้อนให้เห็นค่านิยมและการให้ความสำคัญในยุคนสมัยที่มีการประพันธ์บทเพลง

กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์จังหวัดที่ถูกถ่ายทอดผ่านบทเพลงจังหวัดทั้ง 6 ภาคของประเทศไทยได้สะท้อนอัตลักษณ์ เช่น ภาคเหนือและภาคใต้มีภูมิประเทศที่สวยงาม ภาคเหนือมีอากาศเย็นสบาย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมเก่าแก่ ภาคตะวันตกมีความงามหลังผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ภาคตะวันออกมีทรัพยากรธรรมชาติ และภาคกลางเป็นศูนย์กลางของความเจริญ นอกจากนี้การเสนอภาพลักษณ์ภูมิประเทศ อาชีพ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ก็เป็นการนำเรื่องที่ได้รับรู้มาแล้วมานำเสนอในบทเพลง

การนำเสนอภาพอัตลักษณ์ดังที่กล่าวข้างต้น จึงเป็นการต่อยอดการรับรู้ของสังคมผ่านบทเพลง นอกเหนือจากนี้ บทเพลงจังหวัดยังได้สอดแทรกความคิดเห็นของนักประพันธ์บทเพลงผ่านอัตลักษณ์ที่มองจาก นักประพันธ์เพลง เช่น คนขยัน คนสวย คนกล้าหาญ เป็นต้น อีกด้วย ซึ่งเป็นการสะท้อนบนพื้นฐานสังคม เช่น อาชีพของคนในจังหวัด การมีอาชีพประมงต้องมีความขยันขันแข็ง, การมีอาชีพเกี่ยวกับความงาม เช่น ผู้คนจึงมีความสวยงามสอดคล้องกัน เป็นต้น การสอดแทรกอัตลักษณ์เช่นนี้ทำให้อัตลักษณ์ทั้งสองส่วนของบทเพลงมีความสอดคล้องกัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

การศึกษาอัตลักษณ์ของจังหวัดจากบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์ช่วยให้เข้าใจอัตลักษณ์ของแต่ละจังหวัดและภาคซึ่งเป็นจุดเด่นที่สามารถนำมาต่อยอดทางธุรกิจได้ ช่วยให้เกิดความเข้าใจกลวิธีการประพันธ์เนื้อหาของบทเพลงซึ่งเป็นการเขียนบันเทิงคดีประเภทหนึ่ง อันเป็นวิธีการเล่าเรื่องประเภทหนึ่ง และยังเป็นแนวทางในการเขียนเนื้อเพลงเพื่อการประชาสัมพันธ์จังหวัดและสถานที่ต่างๆอีกด้วย นอกจากนี้การวิเคราะห์อัตลักษณ์จากบทเพลงยังเป็นตัวอย่างในการศึกษาอัตลักษณ์จากข้อมูลประเภทอื่นอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

การเสนออัตลักษณ์ของจังหวัดผ่านบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์ เป็นการนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วในแต่ละจังหวัด เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม และอาชีพ มาบรรจุในบทเพลง นอกจากนี้ นักประพันธ์เพลงยังสอดแทรกความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเองเพื่อช่วยสร้างอัตลักษณ์ในแต่ละจังหวัด เช่น เป็นเมืองสงบสุข เป็นเมืองศิวิลธรรม เป็นจังหวัดที่มีคนสวย เป็นต้น อีกด้วย กล่าวได้ว่า นอกจากการรู้จักจังหวัดต่างๆผ่านข้อเท็จจริงแล้ว ผู้ฟังยังเกิดอารมณ์ความรู้สึกถึงความงาม ร่มเย็น อัตลักษณ์ความคิดเห็นของนักประพันธ์เพลงอีกด้วย

อภิปรายผล

แม้บทเพลงจะไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของแต่ละจังหวัดโดยตรง แต่การสอดแทรกข้อมูลของจังหวัดบรรจุในบทเพลงก็ได้ช่วยให้ผู้ฟังรับทราบและซึมซับข้อมูลไว้โดยปริยายซึ่งส่งผลโดยอ้อมต่อทัศนคติ

และพฤติกรรมของผู้ฟังได้ เช่น การรับรู้ว่าคุณภาพเนื้อภูมิประเทศสวยงาม มีอากาศดี ภาวคะวันออกเฉียงเหนือ ร่มรวยวัฒนธรรม ภาวคะวันออกมีความอุดมสมบูรณ์ ภาวคะวันตกมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยอ้อมอีกด้วย การทำความเข้าใจด้วยการถอดรหัสบทเพลงเหล่านี้ สามารถเป็นแบบคิดในการสร้างสรรค์สื่อในปัจจุบันที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือต้องการสร้างภาพลักษณ์เชิงพื้นที่ให้แก่ชุมชนต่างๆได้ เช่นเดียวกับการศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนผ่านข้อมูลชุดอื่น เช่น อัตลักษณ์ของชื่อร้านค้า ชื่อหมู่บ้านและชื่อเรือ การศึกษาอัตลักษณ์จากเนื้อหาในบทเพลงช่วยให้เข้าใจมโนทัศน์ของนักประพันธ์และเข้าใจความตระหนักรู้อัตลักษณ์ของประชากรเจ้าของพื้นที่อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

การแสดงอัตลักษณ์จากบทเพลงจังหวัดของวงดนตรีสุนทราภรณ์อาจศึกษาอีกในมิติต่างๆ เช่น อัตลักษณ์กับการสร้างเมือง อัตลักษณ์กับอาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสามารถศึกษาเชื่อมโยงกับนโยบายการบริหารประเทศในยุคนสมัยที่บทเพลงแต่ละเพลงถูกประพันธ์ได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- กมลธรรม เกื้อบุตร. (2557). *ดนตรีเดินร่ำในสังคมและวัฒนธรรมไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤติกา ชูผล. (2552). *ชื่อเรือประมงในจังหวัดสมุทรสงคราม: การศึกษาตามแนววรรณคดี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฏฐา จุลพรหม. (2551). *กลวิธีการสร้างเอกภาพในเพลงจังหวัดและสถานที่ของวงดนตรีสุนทราภรณ์*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 28(3), 196-211.
- ณัฐวรรณ คำทอง. (2557). *การเปลี่ยนแปลงการตั้งชื่อร้านค้าย่านสำเพ็ง*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2558). *เมืองหนองบัวลำภู: การศึกษาพัฒนาการของชื่อเมืองโบราณสำคัญในกลุ่มแม่น้ำโขง*. วารสารดำรงวิชาการ, 14(2), 113-136.
- นฤมล ตุงคะโหด. (2547). *การตั้งชื่อวัดในพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรเพ็ญ เหล็กดีเศษ และอรพัช บวรรักษา. (2559). *ความเชื่อที่สะท้อนจากชื่อเรือยาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วารสารวรรณวิทัศน์, 16(2), 135-160.
- วรารุณ สุขาวงศ์. (2529). *ประวัติวงดนตรีสุนทราภรณ์กรุงเทพมหานคร*. สมาคมนักแต่งเพลง.
- วราร์ วรเวช. (2528). *ความหวังในอนาคตสำหรับศิลปินผู้สร้างสรรค์*. ใน งานเชิดชูเกียรติศิลปินเพลงสาขาศรี ยางคศาสตร์ด้านไทยสากลและผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ณ โรงละครแห่งชาติ 23 มีนาคม 2528, (น. 14-28). สมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทย.

- วิชุดา ทองคำกล้า. (2552). *ลักษณะภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อเรือหลวงไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริพร รักดีผาสุก. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์ และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาน นายน. (2536). *ประวัติดนตรีไทยสากล*. กรุงเทพฯ.
- สุนทนา ศักดิ์ชัยสมบูรณ์. (2540). *เพลงไทยสากลตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามพ.ศ. 2481-2487*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวัฒน์ วรดิลก. (2537). “ชีวิตและงานของคุณเอื้อ สุนทรสนาน” ใน *84 ปี ครูเอื้อ สุนทรสนาน*, (น.12– 25). โรงพิมพ์บริษัท เจ. พีล์ม โปเชส จำกัด.